

УДК: 371.2(09) Андрієвського

**ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
МИХАЙЛА АНДРІЄВСЬКОГО (1922 – 1998 РР.)**

Токуєва Н. В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка,
Україна, Полтава

Процеси реформування й модернізації галузі освіти вимагають пошуку нових підходів до організації освітнього середовища навчального закладу. З метою розширення його можливостей у виборі змісту, форм, методів і засобів його виховних впливів у статті висвітлено новаторські ідеї відомого українського педагога М. К. Андрієвського (1922 – 1998 рр.). Дослідження навчально-виховної практики Гадяцької середньої школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна, яку М. К. Андрієвський очолював упродовж 36 років, з організації освітнього середовища й реалізації його психолого-педагогічних засад у системі виховних заходів, може надати багато цікавих матеріалів для здійснення важливої вимоги, актуальної і на сучасному етапі розвитку освітньо-виховної системи, – формування всебічно розвиненої особистості, здатної до самостійної життєдіяльності.

Ключові слова: загальноосвітня школа-інтернат, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, виховні впливи освітнього середовища, навчально-виховний процес, позаурочна діяльність, розвиток особистості дитини.

Токуева Н. В. Образовательная среда в педагогическом наследии Михаила Андреевского (1922 – 1998 гг.) / Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Украина, Полтава

Процессы реформирования и модернизации отрасли образования требуют поиска новых подходов к организации образовательной среды учебного

заведения. С целью расширения ее возможностей в выборе содержания, форм, методов и средств его воспитательных влияний в статье отражены новаторские идеи известного украинского педагога М. К. Андриевского (1922 – 1998 гг.). Исследование учебно-воспитательной практики Гадячской средней школы-интерната имени Е. П. Кочергина, которую М. К. Андриевский возглавлял на протяжении 36 лет, по организации образовательной среды и реализации ее психолого-педагогических принципов в системе воспитательных мероприятий, может предоставить много интересных материалов для осуществления важного требования, актуального и на современном этапе развития образовательно-воспитательной системы, – формирования всесторонне развитой личности, способной к самостоятельной жизнедеятельности.

Ключевые слова: общеобразовательная школа-интернат, дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки, воспитательные влияния образовательной среды, учебно-воспитательный процесс, внеурочная деятельность, развитие личности ребенка.

Tokuieva N. V. Educational Environment in the Pedagogical Heritage of Mykhailo Andriyevskiy (1922 – 1998) / Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko, Ukraine, Poltava

Educational field reformation and modernization processes require searching for new approaches to the organization of the educational environment of the educational facility. For the purposes of expanding the opportunities of the educational environment in the choice of content, forms, methods, and means of educational influences, the article reflects innovative ideas of the famous Ukrainian educator M. K. Andriyevskiy (1922 – 1998). The study of educational practices of Gadyach secondary boarding school named after E. P. Kochergin headed by M. K. Andriyevskiy for 36 years, in the organization of the educational environment and implementation of its psychological and pedagogical principles in the system of educational activities, can provide a lot of interesting materials to meet the essential

requirement at the current stage of development of the educational system – formation of a fully developed personality, capable of independent life.

Key words: boarding school, orphans, children deprived of parental care, educational impact of the educational environment, educational process, extracurricular activities, formation of the child's personality.

Вступ. У системі виховних впливів загальноосвітнього навчального закладу велику роль відіграє освітнє середовище, яке є сукупністю природних і соціальних чинників прямої або непрямої, миттєвої або довготривалої дії. Структура освітнього середовища, прийоми й технології його організації, психолого-педагогічний вплив на процес формування особистості вивчається у різних аспектах як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Філософські визначення поняття освітнього середовища висвітлено в наукових розвідках М. М. Князева, В. А. Петровського, В. І. Слободчикова та ін.

Проблеми організації освітнього середовища знайшли відображення у творах К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського. Засобом формування особистості дитини визначив освітнє середовище С. Т. Шацький, який указував на залежність усього педагогічного процесу від середовища, в якому живе дитина, та на можливість «кількісних або якісних» змін у навчанні й вихованні дітей відповідно до змін у самому середовищі [1, с. 92–93]. Відомі педагоги наголошували на важливості виховних впливів освітнього середовища, оскільки складний процес формування особистості відбувається не лише під час шкільних занять, а і в позаурочний час завдяки всьому оточенню, у якому перебуває школяр.

Аналіз праць із досліджуваної проблеми показав, що науковці, визнаючи освітнє середовище комплексним поняттям, виокремлюють різні його складові, що обумовлено специфікою авторських підходів до визначення його змісту. Так, дослідник В. Г. Панов указує на значення впливу на психічний розвиток дитини таких структурних одиниць освітнього середовища: діяльнісної, комунікативної, просторово-предметної [2, с. 651]. Г. А. Ковальов основними

складниками освітнього середовища вважає фізичне оточення, людські чинники, навчальну програму [3, с. 546–547]. Соціально-контактну, інформаційну, соматичну й предметну частини середовища, в якому існує і розвивається людина, називає дослідник Є. А. Клімов [4]. На три компоненти освітнього середовища, які базуються на основних принципах суб'єктно-діяльнісного підходу, вказує А. М. Кух: суб'єктно-ресурсну, матеріально-технічну та ідейно-технологічну [5]. Три структурні елементи освітнього середовища, які виступають у діалектичній взаємодії, – просторово-предметний, соціальний та психодидактичний – висунуто дослідником В. А. Ясвіним, який додає до них і суб'єктів освітнього процесу [6]. Для сучасного педагога орієнтація на повноцінний розвиток особистості дитини може бути реалізована через уміння змодельовати освітнє середовище як складно організовану систему з найефективнішим використанням варіативності компонентів просторово-предметного і психодидактичного змісту в контексті наявних ресурсів соціальних відносин.

Проблеми визначення змісту, форм і методів виховних впливів освітнього середовища, його структури й організаційних засад в умовах закладів інтернатного типу мають певні особливості, зумовлені корекційно-реабілітаційним напрямом діяльності цих освітніх установ та специфікою контингенту учнів. Адже вихованцями шкіл-інтернатів стають діти, які побували у складній життєвій ситуації, біологічні або соціальні сироти, з різних причин позбавлені батьківського піклування, діти з певним негативним досвідом, педагогічно занедбані діти з ускладненою соціальною адаптацією або девіантним чи деліквентним характером поведінки. Опосередковано виховні впливи освітнього середовища було розглянуто у зв'язку з дослідженням загальних питань функціонування інтернатних установ (А. С. Аблятипов, В. П. Покась, К. М. Чертова) і з розкриттям системи позаурочної діяльності вихованців шкіл-інтернатів: формування готовності вихованців шкіл-інтернатів до трудової діяльності (В. С. Марущак, О. Ю. Мясникова); становлення життєвої компетенції як засобу підготовки до самостійного життя (І. В. Дикун,

О. В. Голуб, П. О. Обіух); виховання соціально активної особистості (Н. М. Криволапова), особливості організації та змісту гуманістичного виховання (В. А. Яковлева) тощо.

Формулювання мети статті та завдань. Мета статті полягає в тому, щоб вивчити та проаналізувати ідеї відомого українського педагога, заслуженого вчителя України, директора Гадяцької середньої школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна Полтавської обласної ради Михайла Костянтиновича Андрієвського (1922–1998 рр.) щодо організації освітнього середовища інтернатних установ, визначення його можливостей у процесі формування особистості дитини та новаторських підходів до їх практичної реалізації в певному навчально-виховному закладі інтернатного типу. Для реалізації мети ставимо такі завдання: визначити й охарактеризувати думки М. К. Андрієвського щодо змісту, засобів і методів виховних впливів освітнього середовища загальноосвітніх шкіл-інтернатів на формування всебічно розвиненої особистості, показати новаторський підхід педагога до практичного вирішення даної проблеми у навчально-виховний процес Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату,

Виклад основного матеріалу статті. Серед найважливіших завдань загальноосвітніх інтернатних закладів М. К. Андрієвський уважав завдання компенсаційно-реабілітаційного характеру, які можуть корегувати негативні особливості особистісного розвитку дитини, набуті попереднім життєвим досвідом, і компенсувати повну або часткову втрату педагогічних впливів сімейного виховання. Характерними якостями вихованців загальноосвітніх закладів інтернатного типу зазвичай називають відсутність навичок самостійної поведінки, невпевненість, комплекс неповноцінності, почуття соціальної відчуженості, недостатній прояв позитивних соціально-рольових орієнтирів, підвищену агресивність, нехтування собою як особистістю тощо [7, с. 3].

Подібні негативні риси вихованців були обумовлені не лише колишнім досвідом пережитої біди, а й певною ізоляваністю учнів інтернатів у межах одного простору, обмеженістю і регламентованістю спілкування вихованців

поза межами школи, потребою раціональної організації побуту тощо. Отже, освітнє середовище загальноосвітньої інтернатної установи повинне характеризуватися, на думку М. К. Андрієвського, відкритістю до комунікації як у середині шкільного колективу, так і з зовнішнім оточенням, можливостями особистісного розвитку вихованця й педагога, готовністю педагогічного колективу школи-інтернату до самоосвітньої діяльності, до експериментальної творчої роботи, до співробітництва з усіма учасниками навчально-виховного процесу [8, ар. 10]. А всі зусилля педагогічного колективу в роботі з такими дітьми повинні бути спрямовані на створення найкращих умов для розвитку й формування особистості дитини, її самопізнання, самобудування й самореалізації, тобто, як указував М. К. Андрієвський, «потрібна широка планомірна система становлення основних граней гармонійно розвиненої особистості» [9, с. 56]. В умовах панування авторитарного типу управління освітнім закладом, коли основним напрямом навчально-виховної діяльності вважалося освоєння норм комуністичної ідеології, М. К. Андрієвський надавав широкі можливості для розвитку ініціативи учнів, які вибивалися з системи чітко регламентованих норм.

Визначаючи одним із головних компонентів освітнього середовища навчальну діяльність учнів, особливу увагу М. К. Андрієвський звертав на збагачення навчально-виховного процесу емоційним, особистісно значущим змістом, який стимулює до позитивних емоційних почуттів, до створення атмосфери оптимізму, успіху, радості пізнання, «мажорності й водночас спокійної діловитості» [10].

Особистий контакт вихованців школи-інтернату з учителями й вихователями, який виражався особистісно орієнтованим спілкуванням, створював найоптимальніші умови для ділового співробітництва, отримання педагогічної підтримки, формування почуття людської гідності, вільного обміну думками та враженнями; створення атмосфери емоційного благополуччя, що було особливо важливим у роботі з дітьми, які мали певний негативний життєвий досвід, були позбавлені батьківської турботи та любові.

Новаторський підхід М. К. Андрієвського до проблем організації освітнього середовища в умовах інтернатного закладу базувався на макаренківській парадигмі поєднання педагогічного, учнівського та батьківського колективів у єдиний шкільний колектив. Лише за таких умов, уважав М. К. Андрієвський, можна вирішувати різноманітні педагогічні проблеми: співвідношення інтересів колективу й особистості, вимогливості й поваги до вихованців, збереження шкільних традицій, уведення новацій тощо [11, с. 84]. Закони Гадяцької школи-інтернату, виробленні спільним рішенням колективу вихованців та їхніх наставників, охоплювали всі сфери життєдіяльності: дисципліна – єдина для всіх членів колективу; трудова діяльність і громадська робота – під контролем усього шкільного колективу; у всіх членів колективу рівні права щодо можливості висловити власну думку; кожному – справу до душі, не придуману з «виховною метою», а справді потрібну школі [9, с. 79–80].

Яскравим прикладом успішної взаємодії учнівського й педагогічного колективів Гадяцької школи-інтернату можна назвати організацію методичного кабінету, який не лише виконував роль «хранителя досягнень теорії і практики», а й у своїх вітринах, альбомах, альманахах, бібліографічних списках чітко й конкретно висвітлював зміст і сутність передового досвіду й досягнень науки того часу, результати педагогічних досліджень, експериментів, навчально-виховних заходів [12, с. 419–420]. Поряд із працями знаних науковців педагогів школи-інтернату не менш важливе місце займали рукописні «учнівські навчальні записки» з організації шефської роботи з молодшими школярами; проведення змагань, виставок, творчих звітів, конкурсних вечорів різних учнівських організацій і шкільних клубів; вироблення буденних «законів життя» у навчальній, трудовій, самообслуговуючій, позаурочній діяльності; установлення шкільних традицій, урочистих ритуалів, свят тощо [9, с. 79–82].

Висвітлюючи досвід роботи педагогічного колективу Гадяцької школи-інтернату, І. Ф. Кривонос і Н. М. Тарасевич відзначали, що методичний кабінет

був «штабом методичної думки, де розроблювалися стратегія і тактика життя школи, головні напрями руху вперед, де були видні результати праці вчителів і створені гарні умови кожному для обміну й збагачення досвідом» [13, с. 80]. Учнівські розробки позаурочних заходів, які відкривали широкі можливості участі вихованців у громадському житті школи та сприяли розвитку ініціативи і творчості, стали цінним надбанням методичного кабінету. «Багато з того, – писав М. К. Андрієвський, – що стало звичною формою інтернатівського життя, – втілення дитячої ініціативи, думок, емоцій» [9, с. 82]. Педагог зазначав, що освітнє середовище інтернатних закладів освіти повинне бути невичерпним джерелом усіх складових комплексного виховання учнів (морального, естетичного, трудового, фізичного), міцним підґрунтям виховних засад процесу формування особистості дитини [14].

Проведення всебічних соціологічних досліджень «зворотного зв'язку» педагогічних впливів на вихованців, які проводилися на базі різних кафедр Полтавського педагогічного інституту (нині – Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка), упровадження учнівського самоврядування, організація дослідницької, гурткової, позакласної роботи, туристично-краєзнавчої діяльності, праці з самообслуговування сприяло засвоєнню базових алгоритмів соціальної взаємодії та поведінки, формуванню соціальних установок, набуттю певного соціального досвіду, усвідомленню життєвих перспектив, визначення свого покликання та проектування власного соціального майбутнього. Система предметних, наукових, дослідницьких гуртків, факультативів, різновікових клубів, молодіжних об'єднань була зорієнтована на учнів із проблемами в навчанні та на школярів, які мали можливість отримати більш глибокі знання з різних предметів, із різних сфер людської життєдіяльності; вирішити особисті психологічні проблеми, викликані попереднім негативним життєвим досвідом. Можна сказати, що метою усієї навчально-педагогічної діяльності М. К. Андрієвський уважав організацію такого освітнього середовища, яке було б адаптоване до потреб

розвитку особистості дитини; де їй не нав'язуються напрями становлення, а створюються умови для реалізації її можливостей, творчого потенціалу.

М. К. Андрієвський указував, що однією з найважливіших умов вирішення проблем формування повноцінної особистості вихованця школи-інтернату є відкритість інтернатних закладів освіти до контактів із іншими навчально-виховними установами, промисловими й сільськогосподарськими підприємствами, суспільними організаціями. Педагоги й учні Гадяцької школи-інтернату побували у багатьох навчальних закладах м. Полтави й Полтавської області, м. Харкова, Вінницької області, Сумщини, м. Києва, у Сахнівській школі (Чернігівська обл.), керованій О. А. Захаренком, у Павлиській середній школі (Кіровоградська обл.), де працював В. О. Сухомлинський [15, ар. 18]. Такі заходи забезпечували не лише підвищення якості освіти й відчуття зв'язку знань, набутих під час занять, із життєвими реаліями, надавали можливості прилучитися до трудового життя дорослих, а й суттєво впливали на формування ключових компетентностей вихованців у різних сферах діяльності, що сприяло становленню адаптаційної основи розвитку особистості [16, с. 16].

У системі позаурочних заходів Гадяцької школи-інтернату стали традиційними зустрічі з відомими земляками, досвідченими фахівцями з різних галузей виробництва, батьками вихованців, випускниками школи різних років, які досягли певних успіхів у своїй професійній діяльності. Вони проходили в формі диспутів, лекцій, навчальних майстер-класів, трудових годин, домашніх свят тощо [17]. Цілеспрямована робота з усунення наслідків часткової або повної депривації фактору впливу повноцінної родини із загальної системи формування особистості вихованця загальноосвітньої школи-інтернату, орієнтована на комунікативну діяльність у різних сферах життя, надає можливості для набуття індивідом нового, позитивного соціального досвіду; стимулювання рефлексії, самопізнання для подальшого самовизначення й самореалізації.

Школа-інтернат, на думку М. К. Андрієвського, повинна тісно співпрацювати і з родинами вихованців, залучаючи їх до організації освітнього

середовища та забезпечення навчально-виховного процесу як рівноправних учасників, і навіть нести відповідальність за ступінь готовності батьків до участі в цій роботі. Неодноразово у статтях, доповідях, виступах директор школи-інтернату говорив про «педагогізацію» батьків: не лише популяризацію педагогічних знань серед членів родин вихованців, а й використання у процесі формування особистості дитини комунікативного потенціалу батьків, їх професійної компетентності, культурного, загальноосвітнього і трудового досвіду [8, ар. 10–11]. Крім програми знайомства з професіями батьків, у Гадяцькій школі-інтернаті проводилися «трудові десанти» з благоустрою навчальних класів і приміщення гуртожитку, у підсобному господарстві (яке, до речі, було кращим у Полтавській області), на території навчального закладу та у підшефних колгоспах; туристично-краєзнавча робота; навчальні, профорієнтаційні й розважальні екскурсії; спільна програма свят, спортивних заходів тощо [9, с. 59]. Дані способи співробітництва з батьками учнів розширяли виховні засади освітнього середовища, поповнювали систему його корекційно-реабілітаційних можливостей, які сприяють подоланню шкільної дезадаптації, що негативно впливає на навчальну діяльність дитини, її загальний розвиток і може призвести до асоціального характеру поведінки учня (девіантного чи деліквентного), а у майбутньому – й до конфлікту з соціумом.

М. К. Андрієвський уважав, що формуванню активної життєвої позиції, вихованню самостійності учнів і кращих моральних якостей, становленню ціннісних орієнтацій сприяє діяльнісний аспект освітнього середовища. Спілкування у діяльності педагог називав визначальним чинником адаптації нового учня до життя учнівського й загальношкільного колективів, основним напрямом корекційно-виховної діяльності. Кожен педагог школи-інтернату повинен був приділяти посилену увагу роботі, направленій на зміни моральних диспозицій нових вихованців (особливо у дітей із родин соціального ризику); старих, часто негативних, стереотипів спілкування й поведінки, побутових і санітарно-гігієнічних норм, звичок, організації режиму дня, сну, харчування тощо. Проблеми формування особистості можна вирішувати лише за умов

залучення дітей до продуктивної й суспільно корисної трудової діяльності, яка є, на думку педагога, найважливішим і найефективнішим засобом їх підготовки до повноцінної участі у подальшому житті в усіх галузях соціальних відносин [9, с. 40–41]. М. К. Андрієвський зазначав, що «учнівська праця цінна для нас не сама по собі. Адже саме в працю і через працю йде складний процес становлення особистості, в ній вирізьблюються моральні начала громадянина» [9, с. 42].

Із перших днів перебування у школі-інтернаті кожна дитина залучалася до чітко організованої системи соціальних і трудових відносин у класному та загальношкільному колективах, у тимчасових чи постійних (у тому числі й різновікових) бригадах для виконання посильних навчальних чи дослідницьких завдань, щоденної роботи з самообслуговування, суспільно корисної праці. Сутність трудової діяльності (і розумової, і продуктивної) як компоненти освітнього середовища розкривається визначенням усіх її складових: емоційним ставленням до трудового процесу, до результатів праці; наявністю загальноосвітніх знань чи їх основ; володінням технологіями трудового процесу та інструментами праці чи технічними засобами. Дефініція терміну «трудова діяльність» розкриває широкий багатогранний виховний потенціал праці, що є надзвичайно актуальним для шкіл-інтернатів, де виховуються не лише біологічні чи соціальні сироти, а й діти з проблемних, матеріально незабезпечених або багатодітних сімей, які не мали умов для їх навчання й виховання.

Завдяки своєму практичному педагогічному досвіду та чіткому визначенню навчально-виховних засад освітнього середовища М. К. Андрієвський визначив різнобічну трудову діяльність, нерозривно пов'язану з навчанням, незамінним педагогічним засобом організації життя школярів школи-інтернату. У статті «Плекаєм парость молоду» він писав: «Ми й прагнемо, щоб знання, набуті в класі, наші вихованці втілювали в конкретних корисних справах» [18, с. 1].

Упродовж усієї роботи в Гадяцькій школі-інтернаті, а особливо на початку діяльності, у зоні постійної уваги М. К. Андрієвського була й фізична (предметна) компонента освітнього середовища: будівництво, ремонт, перебудова, дизайн, естетичне оформлення навчального корпусу, гуртожитку, їдальні, шкільних майстерень, бібліотеки, літнього читального залу й зеленого класу, музею бойової і трудової слави, художньої студії з «Малою картинною галереєю», типового спортзалу і спорткомплексу, кафе «Червоні вітрила», розаріуму, стрілецького тиру, підсобних приміщень (теплиці, овочесховища, гаражів, тваринницької ферми) [19]. До зміцнення матеріально-технічної бази інтернату, створення сприятливих умов для повноцінного розвитку особистості дитини залучали й самих вихованців. М. К. Андрієвський зазначав, що атмосфера готовності до праці, здатність усього вчительського колективу виробити в школярів уміння творити матеріальні багатства, брати участь у творенні краси є девізом Гадяцької школи-інтернату [20, с. 4].

Висновки. Отже, проведені дослідження показали, що освітнє середовище розглядалося відомим українським педагогом М. К. Андрієвським як сукупність взаємопов'язаних елементів, що призначені інтегрувати навчальний процес, позаурочну (в тому числі і трудову) діяльність, комунікативні зв'язки у цілісну багаторівневу й багатофункціональну систему, основним завданням якої є формування особистості вихованця інтернатного закладу, здатного не лише асимілюватися в суспільство, а й прагнути до здійснення повноцінної участі у подальшому житті в усіх галузях соціальних відносин. У своїх науково-педагогічних працях, статтях, доповідях, інтерв'ю, виступах педагог неодноразово вказував на потужний виховний потенціал різних складових освітнього середовища у процесі становлення людини як особистості, її духовного зростання, самовдосконалення, соціального розвитку. Педагогічна спадщина М. К. Андрієвського потребує подальшого вивчення для отримання об'єктивної оцінки роботи загальноосвітніх шкіл-інтернатів другої половини ХХ століття в історико-педагогічній науці. Дослідження науково-практичного доробку педагога може надати цікаві матеріали для подальшого удосконалення

освітнього рівня інтернатних установ на сучасному етапі їх реформування і збагатити національний педагогічний досвід.

Література:

1. Шацкий С. Т. Педагогические сочинения / С. Т. Шацкий. – М.: Просвещение, 1964. – Т. II. – 475 с.
2. Философский энциклопедический словарь / Под ред. Л. Ф. Ильичева, П. Н. Федосеева, С. М. Королева, В. Г. Панова. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.
3. Щербакова Т. Н. К вопросу о структуре образовательной среды учебных учреждений / Т. Н. Щербакова // Молодой ученый. – 2012. – № 5. – С. 545–548.
4. Климов Е. А. О среде обитания человека глазами психолога / Е. А. Климов // Материалы II Российской конф. по экологической психологии, Москва, 12–14 апреля, 2000 г. – М.: Изд-во МГППИ, 2000. – С. 167–169.
5. Кух А. М. Освітнє середовище в структурі інноваційної системи фахової підготовки майбутніх учителів фізики / А. М. Кух // Предметні дидактики в контексті формування компетентнісно-світоглядних професійних якостей майбутнього фахівця (ч. 2). – 2008. – С. 73–76. – Режим доступу: lit.gov.ua/docs.com.ua/docs/213/...
6. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М.: Педагогика, 2008. – 347 с.
7. Сердюченко Г. Його покликання / Г. Сердюченко // Зоря Полтавщини. – 1968. – № 181. – С. 3.
8. Андрієвський М. К. Виступ на засіданні Ради по народній освіті Гадяцького районного відділу (Протокол № 4 засідання Ради по народній освіті Гадяцького районного відділу від 3 грудня 1976 року) // Архівний відділ Гадяцької районної державної адміністрації. – Ф. Р-12. – Оп. 1. – С. 254. – Ар. 10-11.
9. Андрієвський М. К., Павелко В. В. Прилучення до життя / М. К. Андрієвський, В. В. Павелко. – Київ: Політвидав України, 1979. – 102 с.
10. Адамович Б. Наснага світлого джерела / Б. Адамович // Радянська Україна. – 1974. – № 134. – С. 2.

11. Андрієвський М. К., Павелко В. В. *Использование педагогического наследия А. С. Макаренко в практике работы школы-интерната* / М. К. Андрієвський, В. В. Павелко // *А. С. Макаренко и Полтавщина: тезисы докладов и сообщений областной научно-практической конференции.* – Полтава: Изд-во «Полтава», 1986. – С. 84–86.
12. Бойко А. *Виховання людини: нове і вічне. Методолого-теоретичний і практичний коментар. Статті. Виступи. Рецензії.* / А. Бойко. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 566 с.
13. Кривонос И. *Работу каждого – на уровень лучших. Из опыта Гадячской школы-интерната Полтавской области* / И. Кривонос, М. Павлий, Н. Тарасевич, Е. Петренко // *Народное образование.* – 1975. – № 9. – С. 75–80.
14. Лемберська М. *Йти нам – разом! (Бесіда з М. К. Андрієвським, директором Гадяцької школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна, Героєм Соціалістичної Праці, депутатом Верховної Ради СРСР)* / М. Лемберська // *Дошкільне виховання.* – 1978. – № 6. – С. 6–7.
15. Андрієвський М. К. *Виступ на серпневій конференції вчителів 1988 року (Документи серпневої конференції вчителів 1988 року)* // *Архівний відділ Гадяцької районної державної адміністрації.* – Ф. Р-12. – Оп. 1. – С. 385. – Ар. 18.
16. Андрієвський М. К. *Право на освіту* / М. К. Андрієвський // *Радянська школа.* – 1977. – № 12. – С. 14–16.
17. Андрієвський М. К. *Інформація про роботу школи-інтернату за 1968 – 1969 навчальний рік.* – *Архів Гадяцької середньої школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна.* – 1968 – 1969 навч. р. – 38 арк.
18. Андрієвський М. К. *Плакаєм парость молоду* / М. К. Андрієвський // *Радянська освіта.* – 1981. – № 11. – С. 1.
19. *Характеристика Гадяцької школи-інтернату* // *Державний архів Полтавської області.* – Ф. Р-4298. – Оп. 8. – С. 33. – Ар. 200–202.
20. Чернецький О. *Грані таланту* // *Зоря Полтавщини.* – 1980. – № 201. – С. 4.

References:

1. Shatskiy S. T. *Pedagogicheskie sochineniya / S. T. Shatskiy.* – M.: Prosveshchenie, 1964. – T. II. – 475 s.
2. *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar / Pod red. L. F. Ilicheva, P. N. Fedoseeva, S. M. Koroleva, V. G. Panova.* – M.: Sovetskaya entsiklopediya, 1983. – 840 s.
3. Shcherbakova T. N. *K voprosu o strukture obrazovatelnoy sredy uchebnykh uchrezhdeniy / T. N. Shcherbakova // Molodoy uchenyy.* – 2012. – № 5. – S. 545–548.
4. Klimov Ye. A. *O srede obitaniya cheloveka glazami psikhologa / Ye. A. Klimov // Materialy II Rossiyskoy konf. po ekologicheskoy psikhologii, Moskva, 12–14 aprelya, 2000 g.* – M.: Izd-vo MGPPi, 2000. – S. 167–169.
5. Kukh A. M. *Osvitnie seredovyshe v strukturi innovatsiinoi systemy fakhovoi pidhotovky maibutnykh uchyteliv fizyky / A. M. Kukh // Predmetni dydaktyky v konteksti formuvannia kompetentnistno-svitohliadnykh profesiynykh yakosti maibutnoho fakhivtsia (ch. 2).* – 2008. – S. 73–76. – Rezhym dostupu: lit.govuadocs.com.ua/docs/213/...
6. Yasvin V. A. *Obrazovatel'naya sereda: ot modelirovaniya k proektirovaniyu / V. A. Yasvin.* – M.: Pedagogika, 2008. – 347 s.
7. Serdiuchenko H. *Yoho poklykannia / H. Serdiuchenko // Zoria Poltavshchyny.* – 1968. – # 181. – S. 3.
8. Andriievskiy M. K. *Vystup na zasidanni Rady po narodnii osviti Hadiatskoho raionnoho viddilu (Protokol # 4 zasidannia Rady po narodnii osviti Hadiatskoho raionnoho viddilu vid 3 hrudnia 1976 roku) // Arkhivnyi viddil Hadiatskoi raionnoi derzhavnoi administratsii.* – F. R-12. – Op. 1. – S. 254. – Ar. 10-11.
9. Andriievskiy M. K., Pavelko V. V. *Pryluchennia do zhyttia / M. K. Andriievskiy, V. V. Pavelko.* – Kyiv: Polityvdav Ukrainy, 1979. – 102 s.
10. Adamovych B. *Nasnaha svitloho dzherela / B. Adamovych // Radianska Ukraina.* – 1974. – # 134. – S. 2.
11. Andriievskiy M. K., Pavelko V. V. *Ispolzovanie pedagogicheskogo naslediya A. S. Makarenko v praktike raboty shkoly-internata / M. K. Andriievskiy, V. V. Pavelko // A. S. Makarenko i Poltavshchina: tezisy dkladov i soobshcheniy*

oblastnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. – Poltava: Izd-vo «Poltava», 1986. – S. 84–86.

12. *Boiko A. Vykhovannia liudyny: nove i vichne. Metodoloho-teoretychnyi i praktychnyi komentar. Statti. Vystupy. Retsentsii. / A. Boiko. – Poltava: Tekhservis, 2006. – 566 s.*

13. *Krivosos I. Rabotu kazhdogo – na uroven luchshikh. Iz opyta Gadyachskoy shkoly-internata Poltavskoy oblasti / I. Krivosos, M. Pavliy, N. Tarasevich, Ye. Petrenko // Narodnoe obrazovanie. – 1975. – № 9. – S. 75–80.*

14. *Lemberska M. Yty nam – razom! (Besida z M. K. Andriievskym, dyrektorom Hadiatskoi shkoly-internatu imeni Ye. P. Kocherhina, Heroiem Sotsialistychnoi Pratsi, deputatom Verkhovnoi Rady SRSR) / M. Lemberska // Doshkilne vykhovannia. – 1978. – # 6. – S. 6–7.*

15. *Andriievskiy M. K. Vystup na serpnevii konferentsii vchyteliv 1988 roku (Dokumenty serpnevoi konferentsii vchyteliv 1988 roku) // Arkhivnyi viddil Hadiatskoi raionnoi derzhavnoi administratsii. – F. R-12. – Op. 1. – S. 385. – Ar. 18.*

16. *Andriievskiy M. K. Pravo na osvitu / M. K. Andriievskiy // Radianska shkola. – 1977. – # 12. – S. 14–16.*

17. *Andriievskiy M. K. Informatsiia pro robotu shkoly-internatu za 1968 – 1969 navchalnyi rik. – Arkhiv Hadiatskoi serednoi shkoly-internatu imeni Ye. P. Kocherhina. – 1968 – 1969 navch. r. – 38 ark.*

18. *Andriievskiy M. K. Plekaiem parost molodu / M. K. Andriievskiy // Radianska osvita. – 1981. – # 11. – S. 1.*

19. *Kharakterystyka Hadiatskoi shkoly-internatu // Derzhavnyi arkhiv Poltavskoi oblasti. – F. R-4298. – Op. 8. – S. 33. – Ar. 200–202.*

20. *Chernetskiy O. Hrani talantu // Zoria Poltavshchyny. – 1980. – # 201. – S. 4.*